

ΜΗΝΑΣ ΑΔ. ΑΛΕΞΙΑΔΗΣ

ΖΩΗ ΣΑΜΑΡΑ, ΔΑΣΚΑΛΑ ΚΑΙ ΠΟΙΗΤΡΙΑ Ο ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ*

Προς τιμήν

*Βόθιζε τα χέρια της στο χώμα
κι έπλαθε τις λέξεις της.
Τις δικές της μικρές, ιαματικές λέξεις.
Αναθήματα
στην ποίηση του σύμπαντος
από την κόρη της δημιουργίας.*

*Όταν μεγάλωσε,
τις έθεσε στην υπηρεσία
της αντίστασης
ενάντια στην κατοχή των κατεχόντων
την αλαζονεία της ματαιοδοξίας.*

*Όσοι την ακολούθησαν
χρίστηκαν αιώνιοι μαθητές
της αιώνιας μάθησης.*

Το ποίημα αυτό συνέθεσε η πανεπιστημιακή δασκάλα Καλλιόπη Εξάρχου¹, «προς τιμήν» μιάς άλλης, εμπνευσμένης δασκάλας και ποιήτριας, της Ζωής Σαμαρά.

* Συμπληρωμένη μορφή Εισήγησης, που έγινε στην Τιμητική Εκδήλωση για την καθηγήτρια Ζωή Σαμαρά. Η Εκδήλωση οργανώθηκε, στις 25 Ιανουαρίου 2009, από το Διοικητικό Συμβούλιο του Συλλόγου Πηγαδιωτών Καρπάθου Αττικής (προεδρία Ειρήνης Χριστοδούλου – Λάμπρου), στην Αίθουσα «Ρόδος», του Ξενοδοχείου METROPOLITAN.

1. Η Καλλιόπη Εξάρχου είναι Λέκτορας Ιστορίας του Θεάτρου στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Ένας επιφανής Αμερικανός παιδαγωγός, ο William Ward, σε ένα από τα έργα του, έδωσε τις διαβαθμίσεις του δασκάλου: «Ο μέτριος δάσκαλος λέει. Ο καλός δάσκαλος εξηγεί. Ο ανώτερος δάσκαλος αποδεικνύει. Ο μεγάλος δάσκαλος εμπνέει».

Και η Ζωή Σαμαρά, πράγματι μεγάλη δασκάλα, έδιδε και ενέπνευσε χιλιάδες φοιτήτριες και φοιτητές στη μακρά διδακτική της πορεία σε Πανεπιστήμια της Ελλάδας και του εξωτερικού ως καθηγήτρια Θεωρίας της Λογοτεχνίας και του Θεάτρου.

Η Ζωή Μαλαξού (μετέπειτα Σαμαρά) γεννήθηκε στα Πηγάδια Καρπάθου, όπου παρακολούθησε τα εγκύκλια μαθήματα. Άρχισε τις σπουδές της στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, αλλά τις διέκοψε, για να φύγει στο εξωτερικό. Έτσι, σπούδασε Γαλλική Φιλολογία και Θεωρία της Λογοτεχνίας στο Πανεπιστήμιο Columbia Νέας Υόρκης, από το οποίο έλαβε τα πτυχία Bachelor of Science, Master of Arts και Doctor of Philosophy με βαθμό «άριστα». Το 1977 εξελέγη καθηγήτρια στην Έδρα της Γαλλικής Λογοτεχνίας στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και έγινε ομότιμη καθηγήτρια το 2002. Έχει διδάξει Θεωρία της Λογοτεχνίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, στη Σ.Ε.Λ.Μ.Ε. και στο Π.Ε.Κ. Θεσσαλονίκης. Έδωσε επίσης σεμινάρια και διαλέξεις σε Πανεπιστήμια και Κέντρα Ερευνών του εξωτερικού. Ήταν μέλος της διεθνούς ομάδας που επεξεργάσθηκε τη θεωρητική προσέγγιση της μυθοκριτικής και συνέγραψε το σχετικό Λεξικό. Ανήκει στη διεθνή ομάδα φιλοσόφων της Γαλλικής εφημερίδας «Libération».

Τιμήθηκε με υποτροφίες από το Πανεπιστήμιο Columbia και το Χρυσό Βραβείο Αριστούχων (1959), έλαβε το Αργυρό Μετάλλιο του Δήμου Παρισίων (1987), το Παράσημο Εθνικής Τάξεως της Αξίας από τον Πρόεδρο της Γαλλικής Δημοκρατίας (1988), το διεθνές βραβείο Montaigne (1992) και τιμητική διάκριση από το Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Καρπάθου (2006). Αναφέρεται σε Ελληνικά και διεθνή Who is Who και έλαβε μέρος σε διεθνείς εισηγητικές επιτροπές για εκλογή καθηγητών στα Πανεπιστήμια Κύπρου, Virginia, Wisconsin. Είναι μέλος της Επιτροπής Ανάγνωσης των εκδόσεων Champion (Παρίσι) και της Επιστημονικής Επιτροπής του περιοδικού Gradiva (Παρίσι και Λισαβόνα). Οι εκδόσεις Champion εξέδωσαν συλλογικό τόμο προς τιμήν της. Είναι μέλος της Εταιρείας Λογοτεχνών Θεσσαλονίκης, της Εταιρείας Ελλήνων Θεατρικών Συγγραφέων και επίτιμο μέλος της Εταιρείας Συγγραφέων.

Διετέλεσε διευθύντρια του Τομέα Γαλλικής Λογοτεχνίας, πρόεδρος του Τμήματος Γαλλικής και του Τμήματος Γερμανικής Φιλολογίας και συγκλητικός του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Διετέλεσε επίσης πρόεδρος της Κρατικής Ορχήστρας Θεσσαλονίκης, αντιπρόεδρος του Κρατικού Ωδείου και του Κρατικού Θεάτρου Βορείου Ελλάδος, διευθύνουσα Σύμβουλος του ΚΘΒΕ και μέλος ή πρόεδρος Επιστημονικών και Πολιτιστικών Επιτροπών, όπως του Πανελ-

λήνιου Διαγωνισμού Ποίησης της «Τέχνης» Κιλκίς. Με πρωτοβουλία της ιδρύθηκε στη Θεσσαλονίκη Κέντρο Έρευνας για το Φανταστικό. Συχνά δημοσιεύει ποιητικά κείμενα σε περιοδικά. Μάλιστα τα περιοδικά «Connaissance des Hommes» (Παρίσι) και «Οδός Πανός» (Αθήνα) έκαναν Αφιερώματα στην ποίησή της (Ιανουάριος 1997² και 17 Οκτωβρίου 1997³, το δεύτερο⁴).

Έχει μεταφράσει Γαλλικά θεατρικά έργα, που παίχθηκαν στο Θέατρο με επιτυχία. Με την εποπτεία της εκπονήθηκαν πολλές διδακτορικές διατριβές από υποψήφιους που εξελίχθηκαν σε σπουδαίους ερευνητές και δασκάλους.

Έχει δημοσιεύσει βιβλία και μελετήματα στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Από τα βιβλία της σημειώνω ενδεικτικά τις «Προοπτικές του Κειμένου» (1987)⁵, το οποίο είναι διδακτικό σύγγραμμα για τους φιλόλογους της Μέσης Εκπαίδευσης και υποδεικνύει πως μπορούμε να διδάξουμε την ποίηση

Η καθηγήτρια Ζωή Σαμαρά.

2. Βλ. σχετικά Arts Sciences Techniques: Connaissance des Hommes, No 20 (Janvier 1997), σ. 22-23.

3. Το περιοδικό «Οδός Πανός» οργάνωσε τιμητική βραδιά για τη Ζωή Σαμαρά, στις 17 Οκτωβρίου 1997, στο βιβλιοπωλείο της οδού Διδότου 39, στην Αθήνα, με την παρουσία της τιμωμένης.

4. Οι Εισηγήσεις της τιμητικής βραδιάς δημοσιεύθηκαν κατόπιν στο περιοδικό, τεύχος 97-98 (Μάιος – Αύγουστος 1998). Βλ. σχετικά Αθανασία Τσατσάκου, «Η ομιλία των θεών», σ. 95-100. –Ελισάβετ Δεμίρογλου, «Εικόνα και μύθος στο ποιητικό έργο της Ζωής Σαμαρά», σ. 101-112. –Ελένη Μερκενίδου, «Ποιητικές Ανατροπές», σ. 112-114. –Καλλιόπη Εξάρχου, «Η κόρη του Οδυσσέα», σ. 115-119. –Αφροδίτη Σιβετίδου, «Υπόκριση θεατρικού λόγου: Η μάσκα του λόγου / ο λόγος της μάσκας», σ. 120-124.

Στο ίδιο τεύχος ανθολογούνται ποιήματα της Ζωής Σαμαρά και δημοσιεύεται Εργογραφία της (σ. 133) και ο Πρόλογός της στη Συνάντηση «Σύγχρονοι Ευρωπαίοι Ποιητές» (Θεσσαλονίκη, Πολιτιστική Πρωτεύουσα, 6 Οκτωβρίου 1997), με τίτλο «Ποιητής: εβενουργός της νύχτας», σ. 130-132.

5. Βλ. σχετικά Ζωή Σαμαρά, Προοπτικές του Κειμένου, Κώδικας, Θεσσαλονίκη 1987.

με τη βοήθεια των μεγάλων θεωριών της Λογοτεχνίας του 20. αι. Χρησιμοποιεί τέσσερις οπτικές: διακειμενικότητα, κοινωνιολογία, ψυχανάλυση, αρχέτυπα.

Το βιβλίο της «Τα άδυτα του σημείου» (2002)⁶, που τιμήθηκε με βραβείο Θεατρολογικού Συγγράμματος από την Ένωση Ελλήνων Κριτικών Θεάτρου και Μουσικής το 2002, ανατρέπει την οπτική που πρότεινε στο «Προοπτικές του Κειμένου» και αντλεί τις θεωρίες από τα θεατρικά έργα και τις παραστάσεις τους. Εδώ παρουσιάζεται μία άκρως «θεατρική» θεωρία του Θεάτρου, η οποία είναι άρρηκτα δεμένη με τα ίδια τα έργα (κείμενα και παράσταση) που μελετά. Παίζοντας με τον αναγνώστη της, η συγγραφέας τον πληροφορεί ότι ο σωστός τίτλος θα ήταν *Το άβατο του σημείου*, δηλαδή ο μυστικός χώρος του σημείου, εκεί που το σημείο κρύβεται, για να μην αποκαλύψει τα μυστικά του στον αμύητο αναγνώστη, αυτόν που αγνοεί τις τελετουργικές αρχές και προεκτάσεις του Θεάτρου. Ο αναγνώστης του βιβλίου, γράφει η ίδια σε περίληψη στη Γαλλική στο τέλος, είναι αποδέκτης μιάς παράδοξης πρόσκλησης: καλείται να συμμετάσχει σε αναζήτηση που οφείλει να τον οδηγήσει σε αποτυχία, καθώς γνωρίζει πως, όταν φτάσει στα άδυτα του σημείου, θα αποκαλύψει τα μυστικά του και θα θέσει σε αμφισβήτηση τη μαγεία του.

Για να ξεκινήσουμε μία αναζήτηση χωρίς τέλος, η Ζωή Σαμαρά προτείνει μία ανατρεπτική ανάγνωση, που κυμαίνεται ανάμεσα στο φανταστικό και στην αποδόμηση. Η θεωρία του Θεάτρου (αλλά και της τέχνης γενικά) προσωποποιείται και διατηρεί διαρκώς στη μνήμη της την ετυμολογική της έννοια: είναι φιλοσοφική αναζήτηση, θέα, θέαση, αλλά συγχρόνως χαρακτηρίζεται από μία «θεωρία» ιδιότητα, είναι δηλαδή μαγική, προφητική.

Βασικός άξονας του βιβλίου είναι το φαινόμενο που η συγγραφέας αποκαλεί σύμπλεγμα της Αλκμήνης: το θεατρικό κείμενο, ως άλλη Αλκμήνη, απαρνιέται την αιωνιότητα (την ιδιότητα του γραπτού κειμένου), για να μεταβληθεί σε εφήμερη παράσταση. Πολλά έχουν γραφεί για την τάση του γραπτού προς το εφήμερο. Η Ζωή Σαμαρά, ωστόσο, αποδεικνύει ότι η κίνηση αυτή είναι ιδιαίτερα σύνθετη και προσδιορίζει την ίδια τη φύση του Θεάτρου. Πρόκειται για επιθυμία του κειμένου, η οποία συχνά αυτοανατρέπεται. Έτσι, το κείμενο διατηρεί συχνά τα χαρακτηριστικά του γραπτού, όπως στην περίπτωση ποιητικών θεατρικών έργων. Αντιθέτως, τα έργα, με θεματική τη θεατρικότητα, θέτουν ευθύς εξαρχής το γραπτό στην υπηρεσία της προφορικότητας. Η Αλκμήνη μεταμορφώνεται σε Νάρκισσο, που αντανακλάται σαν σε καθρέφτη, ή σε Αράχνη, που παρσύρει στον ιστό της τον αναγνώστη/θεατή, εκπρόσωπο της θεάς Αθηνάς. Η γοητεία που ασκεί πάνω στο Θέατρο το εφήμερο, είναι συχνά εφήμερη. Αυτό συμ-

6. Βλ. σχετικά Ζωή Σαμαρά, *Τα άδυτα του σημείου: Προοπτικές του θεατρικού κειμένου*, Εκδόσεις «Ελληνικά Γράμματα», Αθήνα 2002.

βαίνει, γιατί το Θέατρο είναι προϊόν των καλλιτεχνικών συμβάσεων και ταυτόχρονα της ανατροπής αυτών των συμβάσεων.

Καθώς, σύμφωνα με την κεντρική ιδέα του βιβλίου, η θεωρία πηγάζει από το Θέατρο και όχι το αντίθετο, παρουσιάζονται έργα του Ελληνικού και ξένου ρεπερτορίου, με πλήθος αναφορών σε παραστάσεις της Θεσσαλονίκης. Από τους σύγχρονους Έλληνες δραματουργούς εξετάζονται, μεταξύ άλλων, ο Ιάκωβος Καμπανέλλης, η Μαργαρίτα Λυμπεράκη και ο Γιώργος Μανιώτης.

Το βιβλίο αυτό αποτελεί σπουδαία συμβολή στην έρευνα της Θεωρίας του Θεάτρου και πλουτίζει αναμφίβολα τη σχετική βιβλιογραφία⁷.

*

Το 2003 δημοσιεύεται το βιβλίο της «Ο κατοπτρισμός του άλλου κειμένου»⁸, το οποίο ήταν αρχικά διάλεξη στο Πανεπιστήμιο της Γκρενόμπλ (Université Stendhal – Grenoble 3), στο πλαίσιο των Διαλέξεων Προσωπικότητας.

Μέλημα της συγγραφέως στις έρευνές της είναι να αποδείξει ότι τα πάντα έχουν ειπωθεί από τους αρχαίους Έλληνες. Στην παρούσα μελέτη παραθέτει κείμενα του Πλάτωνα που εκφράζουν σαφώς τη θεωρία της διαλογικότητας και της διακειμενικότητας. Βρίσκει στον Ιππόλυτο, επίσκοπο της Ρώμης, τα λόγια του Ηράκλειτου, τα οποία προαναγγέλλουν τη θεωρία του Ρολάν Μπαρτ για τον θάνατο του συγγραφέα. Το ομιλούν υποκείμενο ταυτίζεται με τον λόγο του στον Ηράκλειτο, ενώ στον Μπαρτ ο λόγος μιλά και όχι ο συγγραφέας. Ο Ιππόλυτος χρησιμοποιεί τον Ηράκλειτο, για να τονίσει την ανθρώπινη όψη της θεότητας, ο Μπαρτ, με παρόμοια λόγια, θα ανατρέψει την εξουσία του συγγραφέα.

Ο Γαλλικός τίτλος μπορεί να μεταφραστεί «Ο κατοπτρικός λόγος ή μία νέα επίσκεψη στη Μέδουσα». Το κείμενο της Ζωής Σαμαρά βασίζεται στον μύθο της Μέδουσας, τον οποίο μετατρέπει σε αλληγορία της διακειμενικότητας: το άλλο κείμενο, που γίνεται η μήτρα παραγωγής του δικού μας, δεν μας επιτρέπει να το κοιτάμε κατάματα. Πρέπει πρώτα να το κατοπτρίσουμε στη δική μας ασπίδα. Το άλλο κείμενο πρέπει να περάσει μέσα από τη δική μας δημιουργικότητα, για να γίνει διακειμενο. Διαφορετικά δεν είναι παρά μία ακόμη αντιγραφή.

Η συγγραφέας μελετά «το διακείμενο ως θέαμα και ως συγκεκριμενοποίηση του φαντασιακού», δηλαδή, όπως γράφει, «ως μία νέα επίσκεψη του Περσέα στο άντρο της Μέδουσας». Για να αποσαφηνίσει την πρότασή της, ανατρέχει σε πλείστα παραδείγματα από τη διεθνή γραμματεία. Προτείνει μία ανατρεπτική ανάγνωση του λόγου του Δημιουργού στην Παλαιά Διαθήκη και δείχνει ότι ο λόγος είναι εξ ορισμού πολυφωνικός, ότι δεν υπάρχει μονοφωνικός λόγος ούτε στην

7. Από τη βιβλιοπαρουσίασή μου στην εφ. Η Καθημερινή, 9 Ιουλίου 2002, σ. 14.

8. Βλ. Ζωή Σαμαρά, Ο κατοπτρισμός του άλλου κειμένου, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2003.

εποχή του «μυθικού Αδάμ», όπως έγραψε ο Μπαχτίν, αλλά και ότι τόσο το Εγώ όσο και το Εμείς του συγγραφέα εμφανίζονται με τα πρώτα λόγια των Γραφών, τα οποία γίνονται, με αυτό τον τρόπο, λόγια της γραφής.

Υπάρχουν επίσης παραδείγματα από τη Γαλλική γραμματεία και τονίζεται ιδιαίτερα η σημασία της γνώσης των διακειμένων για μιá σωστή μετάφραση της Λογοτεχνίας και του Θεάτρου. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η χρήση της διακειμενικότητας από ειδικούς της πολιτικής και της διπλωματίας, οι οποίοι χρησιμοποιούν διακειμενικές στρατηγικές και «κειμενοποιούν», όπως τονίζει, τη διεθνή πολιτική ζωή. Μας οδηγούν έτσι στην αποδοχή της ετερότητας και επομένως στη χρήση διαλόγου και όχι βίας.

Το μικρό αυτό βιβλίο, αξιόλογη συμβολή στη σχετική βιβλιογραφία, είναι αποτέλεσμα βαθιάς γνώσης και εμπειρίας της συγγραφέως στον τομέα της διακειμενικότητας⁹.

*

Η Ζωή Σαμαρά εξέδωσε επίσης (1997) το βιβλίο «Φωνή από την άλλη ακρογιαλιά: Μίλτος Σαχτούρης»¹⁰. Πρόκειται για Ανθολογία ποιημάτων του Σαχτούρη, με εισαγωγή και σχόλια, που ενθουσίασαν τον ποιητή. Εκτός από τα σχόλια για την ποίηση του Σαχτούρη, η Εισαγωγή δείχνει πώς να αποφεύγουμε «αναλύσεις», που μετατρέπουν το λογοτεχνικό – ποιητικό κείμενο σε αντικείμενο, πώς να διατηρούμε το ποιητικό μυστήριο, που είναι η πεμπτούσια της Λογοτεχνίας.

*

Το 1998 δημοσιεύθηκε αυτοτελώς η διάλεξή της «Γυνή πολύτροπος»¹¹, που έδωσε στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, στον Βόλο. Πρόκειται για ανατρεπτικό κείμενο, το οποίο δείχνει τις θηλυκές πτυχές της δημιουργικότητας, από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, με αναφορές στον Ησίοδο και την ψυχολογία του βάρους. Ύμνος στο ανδρόγυνο (κυρίως στη γυναίκα και όταν ακόμη είναι προσκολλημένη στον αργαλειό).

Τον Δεκέμβριο του 2008 εκδόθηκε το Αφιέρωμα του περιοδικού «Θέματα Λογοτεχνίας» για την πολυβραβευμένη ποιήτρια και πεζογράφο Μαρία Λαμπα-

9. Από τη βιβλιοπαρουσίασή μου στην εφ. Η Καθημερινή, 30 Σεπτεμβρίου 2003, σ. 14.

10. Βλ. σχετικά Ζωή Σαμαρά, Φωνή από την άλλη ακρογιαλιά: Μίλτος Σαχτούρης. Ερμής – Ο ανθολόγος Ερμής, Αθήνα 1997.

11. Ζωή Σαμαρά, Γυνή πολύτροπος. Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, Βόλος 1999.

δαρίδου – Πόθου¹², το οποίο επιμελήθηκε. Στο τεύχος συμμετέχουν μελετητές της Λογοτεχνίας, που εξετάζουν το πολύπλευρο έργο της λογοτέχνης, με έμφαση στη φιλοσοφική του διάσταση¹³.

Άρθρα και μελετήματα για τη θεωρία της Λογοτεχνίας και το Θέατρο δημοσίευσε στα Ελληνικά περιοδικά «Φιλολογος», «Νέα Πορεία», «Εντευκτήριο», «Θέματα Λογοτεχνίας», «Οδός Πανός», «Διαβάζω», «Πάροδος» (Λαμία) κ.ά. Επίσης στα διεθνή «Revue d'Histoire Littéraire de la France», «Revue des Etudes Néo-helléniques», «Iris», «Bulletin de la Société des Amis de Montaigne» (Γαλλία), «Humanisme et Renaissance» (Ελβετία), «Renaissance et Reforme» (Καναδάς), «French Review» (Η.Π.Α.). Δημοσίευσε ακόμη εργασίες της σε συλλογικά έργα, τιμητικά αφιερώματα και Πρακτικά Συνεδρίων.

Έλαβε μέρος σε πολλά Συνέδρια στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, όπου έκανε ανακοινώσεις, ήταν μέλος επιστημονικών επιτροπών, προήδρευσε σε συνεδρίες και είχε την ευθύνη για τη σύνθεση και τα συμπεράσματα των εργασιών. Οργάνωσε δύο διεθνή συνέδρια και εκφώνησε την εναρκτήρια ομιλία στη Συνάντηση Ευρωπαίων Ποιητών, που έγινε στη Θεσσαλονίκη το 1997.

Η Ζωή Σαμαρά συμμετέσχε και σε δύο διεθνή Συνέδρια Καρπαθιακής Λαογραφίας, που έγιναν στην Κάρπαθο. Στο πρώτο (Σεπτέμβριος 2001) ανακοίνωσε το θέμα «Η τέχνη του “μη Έντεχνου Λόγου”»: Το Καρπαθιακό δημοτικό τραγούδι¹⁴ και στο δεύτερο (Μάρτιος 2006) μίλησε για τη «Γυναικεία φωνή στη δημοτική μας ποίηση»¹⁵. Στα δύο αυτά Συνέδρια ήταν υπεύθυνη για τη σύνθεση

12. Βλ. σχετικά «Αφιέρωμα Μαρία Λαμπαδαρίδου – Πόθου: 50 χρόνια πνευματικής δημιουργίας», Θέματα Λογοτεχνίας, τεύχος 39 (Σεπτέμβριος – Δεκέμβριος 2008), σσ. 1-251.

13. Τα κείμενα υπογράφουν οι Ζωή Σαμαρά, Τάκης Βαρβιτσιώτης, Άντα Κατσίκη – Γκιβαλου, Χριστίνα Κωνσταντοπούλου, Ελένη Γκίκα, Πηγή Κουτσογιαννοπούλου, Ρούλα Κακλαμανάκη, Μαρία Λιτσαρδάκη, Αγάθη Μαρκάτη, Δημήτρης Ν. Λαμπρέλλης, Βασιλική Λαλαγιάννη, Καλλιόπη Εξάρχου, Μαργαρίτης Ν. Σαμαράς, Έρη Σταυροπούλου, Theony Condos, Λεωνίδα Βελιαρούτης, Δέσποινα Ι. Δούκα, Δημήτρης Τσιάμαλος, Σοφία Φελοπούλου, Απόστολος Αθανασάκης, Ανδρονίκη Γωγοπούλου, Γιάννης Κοντός, Αθηνά Βογιατζόγλου, Στέλιος Λουκάς, Παναγιώτα Καρκάνη, Ευτυχία – Αλεξάνδρα Λουκίδου, Δημήτρης Γουνελάς, Αφροδίτη Σιβετίδου και Μαρία Μακροπούλου.

14. Βλ. σχετικά Ζωή Σαμαρά, «Η τέχνη του “μη Έντεχνου Λόγου”»: Το Καρπαθιακό δημοτικό τραγούδι», στον τόμο: Κάρπαθος και Λαογραφία, Πρακτικά Β' Διεθνούς Συνεδρίου Καρπαθιακής Λαογραφίας (Κάρπαθος, 26-29 Σεπτεμβρίου 2001), Επιστημονική επιμέλεια Μηνάς Αλ. Αλεξιάδης, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Καρπάθου - Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Δωδεκανήσου - Επαρχείο Καρπάθου, Αθήνα 2003, σ. 631-638.

15. Βλ. Ζωή Σαμαρά, «Η γυναικεία φωνή στη δημοτική μας ποίηση», στον τόμο: Κάρπαθος και Λαογραφία, Πρακτικά Γ' Διεθνούς Συνεδρίου Καρπαθιακής Λαογραφίας (Κάρπαθος, 21-26 Μαρτίου 2006), Επιστημονική επιμέλεια Μηνάς Αλ. Αλεξιάδης, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Καρπάθου - Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Δωδεκανήσου - Επαρχείο Καρπάθου, Αθήνα 2008, σ. 865-871.

των Συμπερασμάτων¹⁶, ενώ στο Γ' Διεθνές Συνέδριο Καρπαθιακής Λαογραφίας (2006) ήταν μέλος της τιμητικής επιτροπής¹⁷.

* *

Η Ζωή Σαμαρά γράφει λογοτεχνία από μικρή και ποιήματά της δημοσιεύθηκαν κατά καιρούς στα περιοδικά «Νέα Εστία», «Οδός Πανός», «Νέα Πορεία» κ.ά. Ορισμένα μάλιστα μεταφράστηκαν και δημοσιεύθηκαν στη Γαλλική γλώσσα. Ωστόσο, ο σεβασμός που νιώθει μπροστά στους μεγάλους ποιητές, πιο πολύ αυτούς που δίδαξε στο Πανεπιστήμιο, δεν της επέτρεπε να μορφοποιήσει τα ποιητικά της κείμενα σε βιβλία. Το τόλμησε κάπως αργά. Έτσι δημοσίευσε την πρώτη ποιητική της συλλογή «Ημέρες Αβροχίας» μόλις το 1994¹⁸ και τη δεύτερη «Το πέρασμα της Ευρυδίκης» το 1997¹⁹. Είχε πάντως προηγηθεί, το 1991, η ποιητική της σύνθεση «Για την Μαρία»²⁰, χωρίς το όνομα της ποιήτριας, για την αδικοχαμένη κόρη της. Και όπως υπογράμμισε σε μιά συνέντευξή της, «Η ποίηση συνδυάζει το δέος της δημιουργίας και τη γοητεία της ερημιάς»²¹.

* *

Η μεγάλη φιλοδοξία όμως της Ζωής Σαμαρά ήταν να γίνει καλή δασκάλα, να εμπνέει τους φοιτητές της, να τους κάνει να συνειδητοποιήσουν ότι οι ελεύθερες ώρες, μας δόθηκαν για να διαβάζουμε. Οι φοιτητές (κυρίως φοιτήτριες) ανταποκρίνονταν στη νέα μέθοδο που τους καθιστούσε ισότιμους ομιλητές. Και όπως η ίδια μου έχει πει σε συζητήσεις μας, συχνά οι φοιτητές που αντέκρουαν τα επιχειρήματά της, με γνώσεις και ήθος, έπαιρναν τους καλύτερους βαθμούς. Τους ενθάρρυνε να αγαπούν το βιβλίο, να φέρουν στην αίθουσα το βιβλίο που διάβασαν πρόσφατα και να μοιράζονται τις εμπειρίες με τους συμφοιτητές τους.

Οι φοιτητές γέμιζαν την αίθουσα ακόμη και στα πιο δύσκολα μαθήματα επιλογής: Θεωρία της Λογοτεχνίας (φιλοσοφικές και ψυχαναλυτικές θεωρίες),

16. Βλ. σχετικά Πρακτικά Β' Διεθνούς Συνεδρίου Καρπαθιακής Λαογραφίας, ό.π., Αθήνα 2003, σ. 703-704. – Πρακτικά Γ' Διεθνούς Συνεδρίου Καρπαθιακής Λαογραφίας, ό.π., Αθήνα 2008, σ. 1077-1078.

17. Βλ. Πρακτικά Γ' Διεθνούς Συνεδρίου Καρπαθιακής Λαογραφίας, ό.π., Αθήνα 2008, σ. 17.

18. Βλ. σχετικά Ζωή Σαμαρά, *Ημέρες Αβροχίας, Ποιήματα*. Με πέντε σχέδια του Γιώργου Γαλάντη. Εκδόσεις «Τα τραμάκια», Θεσσαλονίκη 1994.

19. Ζωή Σαμαρά, *Το πέρασμα της Ευρυδίκης*, Εκδόσεις «Νέα Πορεία», Θεσσαλονίκη 1997.

20. Βλ. σχετικά: Για την Μαρία. Εκδόσεις Κώδικας, Θεσσαλονίκη 1991.

21. Βλ. Ζωή Σαμαρά: «Η πόλη χρειάζεται φαντασία». Εφ. ΤΑ ΝΕΑ Σαββατοκύριακο, Ένθετο: ΖΩ Θεσσαλονίκη, 30 Σεπτεμβρίου – 1 Οκτωβρίου 2006, σ. 16 (επιμέλεια Λιάνα Τσώνου). Αποσπάσματα της συνέντευξης αυτής αναδημοσιεύθηκαν στην εφ. Η Ροδιακή, 8 Οκτωβρίου 2006, σ. 63.

Θεωρία του Θεάτρου (του δράματος και της παράστασης). Για όσους «άντεχαν» ως το τέλος του εξαμήνου, είχε πάντα μιά έκπληξη: ένα διάσημο ξένο επιστήμονα που ερχόταν να τους κάνει μάθημα, ενώ στα μαθήματα Θεάτρου καλούσε ένα σπουδαίο συγγραφέα ή ηθοποιό που μιλούσε μαζί τους θεωρητικά και πρακτικά (Ιάκωβος Καμπανέλλης, Άκης Δήμου, Εύα Κοταμανίδου, Γιώργος Κιμούλης, μεταξύ πολλών άλλων).

Στα μαθήματα με έμφαση τους συγγραφείς, τους προσκαλούσε να ταξιδεύουν από χώρα σε χώρα και από αιώνα σε αιώνα: Πίνδαρος και Ρονσάρ, Σοφοκλής και Μπέκετ, Πλάτων και Μονταίν, Μποντλαίρ και Σαχτούρης, Ίψεν και Καμπανέλλης, Πιραντέλο και Πίντερ. Οι φοιτητές μάθαιναν να συγκρίνουν, για να γίνουν ικανοί να κρίνουν.

* * *

Η άριστη μαθήτρια, που αποφοίτησε από το Γυμνάσιο Καρπάθου σε δύσκολα χρόνια, άνοιξε τα φτερά της και πέταξε ψηλά και τώρα έχει αφήσει το στίγμα της στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και την Ελληνική Λογοτεχνία. Και όπως λέει η ίδια στη συνέντευξη που ανέφερα παραπάνω, «Μικρή ανέβαινα στον λόφο πίσω από το σπίτι μου στην Κάρπαθο, έβλεπα τη θάλασσα και έγραφα ποίηση. Κοιτούσα τη μικρή βραχονησίδα και έλεγα: αυτό το ξερονήσι είναι η δική μου γη της επαγγελίας. Το γέμιζα, λοιπόν, δέντρα και ανέπνεα τον αέρα που μου έστελναν τα φύλλα της φαντασίας μου. Μιά φορά, όμως, ξαφνικά τα δέντρα έγιναν άμμος και πέταξαν στην πιο μακρινή ακρογιαλιά. Τότε ήξερα ότι είχε έρθει η ώρα να ζήσω στην έρημο, και μόνο τότε κατάλαβα τι είναι ποίηση: να πάρεις το άδειο και να το γεμίσεις, για να νιώσεις το δέος της δημιουργίας (...). Η ποίηση είναι ένα υπέρτατο μέσο έκφρασης...»²².

Και με αυτό το «υπέρτατο μέσο έκφρασης» απευθύνεται στη δική της «γη της επαγγελίας», την Κάρπαθο, τη γενέθλια γη, με το ποίημά της

ΥΔΑΤΟΓΡΑΦΙΑ

*Πήρα τις ρίζες μου κι έφυγα
Πήρα το χώμα το νερό τις πέτρες
για να κρατώ τις ρίζες βαθιά στη μητρική τους γη
Τις φύτεψα στον αέρα κι έχτισα έναν αόρατο τοίχο
να τις προστατεύει από το Βοριά
Πάνω στον τοίχο έγραφα το όνομά σου
νησί μακρινό κι αγέρωχο*

22. Ό.π., εφ. ΤΑ ΝΕΑ, σ. 16.

ζωγράφισα το σχήμα σου
 στο θρόνο που βρίσκεται στις πύλες του σύμπαντος
 Δεν έφτασε το ουράνιο τόξο
 Δανείστηκα χρώματα από τη χώρα της βροχής

Γέμισε η αγκαλιά μου ρίζες υδατοφόρες
 Η αβροχία στέρεψε τα ρυάκια της γης
 Εκπέμπω υγρά μηνύματα σ' όλες τις ερήμους που διασχίζω
 Μ' αγκάλιασε το νερό του Αιγαίου
 με φίλησε το νερό του Αχελώων ποταμού
 κι η Κασταλία κατέβηκε απ' τα ψηλά βουνά να μ' απαντήσει

Αναγνωρίζω τις κραυγές μου στην έρημο
 κάθε κραυγή μια σταγόνα
 κάθε σταγόνα ένα χρώμα
 κάθε χρώμα μια ρίζα
 από αυτές που δεν ήθελα ν' αφήσω πίσω μου²³.

ΠΡΟΣΘΗΚΗ

Μετά την Εισήγησή μου για τη Ζωή Σαμαρά, εκδόθηκε, στις 20 Μαρτίου 2009, το νέο βιβλίο της «Το βλέμμα του συγγραφέα. Πως να γράφεις (ή πως να μη γράφεις) θεατρικά έργα»²⁴. Στο βιβλίο αυτό η Σαμαρά συμβουλεύει τον επίδοξο συγγραφέα, με ποιό τρόπο μπορεί να μυηθεί στα ενδότερα της θεατρικής τέχνης και να γνωρίσει το ιδιαίτερο κάλλος του θεατρικού λόγου.

Επίσης, στις 3 Ιουνίου 2009, ανακηρύχθηκε επίτιμη διδάκτωρ του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών.

23. Ζωή Σαμαρά, *Ημέρες Αβροχίας*, Θεσσαλονίκη 1994, σ. 30.

24. Βλ. σχετικά Ζωή Σαμαρά, *Πως να γράφεις (ή πως να μη γράφεις) θεατρικά έργα*. University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2009.